

Sara Saarijärvi

LUOKANOPETTAJAOPISKELIJOIDEN VALMIUDET PUUTTUA KIUSAAMISEEN TULEVASSA TYÖSSÄÄN

TIIVISTELMÄ

Sara Saarijärvi: Luokanopettajaopiskelijoiden valmiudet puuttua kiusaamiseen tulevassa työssään
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden koulutus, luokanopettaja
Huhtikuu 2023

Koulukiusaamista esiintyy kouluissa edelleen joissain määrin, ja sillä on huomattu olevan suuret seuraukset, jotka saattavat näkyä sekä kiusatulla että kiusaajalla vielä pitkälle aikuisuuteenkin asti. Tärkeä osa opettajan työtä onkin erilaisiin kiusaamis- ja konfliktitilanteisiin puuttuminen, ja opettajalla tulisi olla taitoa puuttua näihin tilanteisiin jo työuran alkuvaiheessa. Siksi tämän tutkimuksen tavoitteena onkin selvittää, minkälaisia valmiuksia luokanopettajaopiskelijoilla on kiusaamiseen puuttumiseen tulevaa työtä ajatellen. Tutkimuksessa selvitetään myös, tarjoaako luokanopettajakoulutus opiskelijoille siihen riittävät valmiudet, vai saavatko opiskelijat mahdollisia valmiuksia jostain muualta.

Tutkimuksessa käytettiin pääosin laadullisia menetelmiä, mutta siihen yhdistettiin myös hieman määrälliseen tutkimukseen liitettäviä ominaisuuksia. Tulokset kerättiin sähköisellä Forms-kyselylomakkeella, ja vastauksia pyydettiin Tampereen yliopiston luokanopettajakoulutuksen maisteriopiskelijoilta. Vastauksia kyselyyn saatiin 11 kappaletta. Tulosten analysoinnissa käytettiin enimmäkseen laadullista, aineistolähtöistä analyysia. Tuloksia esitetään kuitenkin myös numeraalisin menetelmin. Kyselylomakkeen vastauksista selvisi, että keskimäärin luokanopettajaopiskelijoilla on heikot valmiudet puuttua kiusaamiseen, ja ajatus kiusaamistilanteeseen puuttumisesta herätti vastaajissa paljon negatiivisia tunteita. Vastauksista huomattiin, että kiusaamista saatetaan käsitellä harjoitteluissa, mutta ei riittävästi tai tasapuolisesti. Osa vastaajista toisaalta koki saaneensa hieman valmiuksia kiusaamiseen puuttumiseen tekemistään sijaisuuksista, omasta historiastaan tai omista kiinnostuksenkohteistaan.

Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että kiusaamiseen puuttumista tulisi käsitellä luokanopettajaopinnoissa enemmän. Tuloksia voidaan hyödyntää jälleen ensi syksynä alkavassa opetussuunnitelmatyössä, ja kiusaamisen käsittelyä tulisi lisätä Tampereen yliopiston luokanopettajakoulutuksen opetussuunnitelmaan, jotta aiheen käsittely varmistuisi ja kaikki luokanopettajaopiskelijat pystyisivät kehittämään valmiuksiaan tasapuolisesti.

Avainsanat: koulukiusaaminen, luokanopettajaopiskelijat, valmiudet, kiusaamiseen puuttuminen

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	6
2.1	Koulukiusaaminen.....	6
2.1.1	<i>Koulukiusaamisen eri muodot</i>	7
2.1.2	<i>Koulukiusaamisen syyt</i>	8
2.1.3	<i>Koulukiusaamisen seuraukset</i>	10
2.1.4	<i>Kiusaamiseen puuttuminen</i>	11
2.1.5	<i>Haasteet kiusaamiseen puuttumisessa</i>	12
2.1.6	<i>Opettajan rooli koulukiusaamiseen puuttumisessa</i>	13
2.2	Koulukiusaamisen käsittely luokanopettajaopinnoissa	15
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	17
3.1	Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymykset.....	17
3.2	Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat	17
3.3	Aineiston kerääminen	19
3.4	Aineiston analyysi	19
4	TULOKSET	21
4.1	Luokanopettajaopiskelijoiden valmiudet kiusaamiseen puuttumiseen	21
4.2	Yliopiston tarjoamat valmiudet	22
4.3	Muualta saadut valmiudet	23
5	POHDINTA	25
5.1	Johtopäätökset.....	25
5.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	26
5.2.1	<i>Tutkimuksen eettisyys</i>	26
5.2.2	<i>Tutkimuksen luotettavuus</i>	27
5.3	Tulosten merkitys ja jatkotutkimusaiheet	29
	LÄHTEET	31
	LIITTEET	32

1 JOHDANTO

Koulukiusaamisen vähentämisen eteen on Suomessa 2000-luvulla tehty paljon työtä esimerkiksi erilaisia ohjelmia luomalla, ja tämän ansiosta kiusaamista on saatu vähennettyä merkittävästi (Opetushallitus, 2020). THL:n kouluterveyskyselyn (2021) mukaan kuitenkin edelleen noin 8 % 4. ja 5. luokkalaisista kokee tulleen koulussa kiusatuksi vähintään kerran viikossa, joten kiusaamista siis esiintyy edelleen koulussa. Ilmiönä koulukiusaaminen on erityisen merkittävä, sillä pahimmassa tapauksessa se saattaa jatkua jopa vuosikausia (Olweus, 1992, s. 31) ja sen seuraukset niin kiusatulle kuin kiusaajallekin ovat valtaiset, ja voivat näkyä ihmisessä vielä aikuisenakin. Koulukiusaaminen on siis aiheena vakava, ja siihen puuttuminen on todella tärkeää.

Koulussa ilmenevissä kiusaamistilanteissa luokanopettaja on usein se aikuinen, jonka tulee selvittää tilanne. Kiusaamiseen puuttuminen sisältyy siis vahvasti opettajan työhön. Siksi onkin tärkeää, että työn aloittaessaan opettajalta löytyy riittävästi valmiuksia kiusaamistilanteisiin puuttumiseen, ja myös niiden estämiseen. Kiusaamisen käsittelyä opettajakoulutuksessa on selvitetty aiemmin Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiön (2018) tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa huomattiin, että kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen miellettiin yhdeksi tärkeimmistä työelämätaidoista, mutta sen käsittelyä koulutuksessa pidettiin erittäin vähäisenä.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää Tampereen yliopiston luokanopettajaopiskelijoiden valmiuksia puuttua kiusaamiseen tulevaa työelämää ajatellen. Tutkimuksessa selvitetään myös, millä tavoin luokanopettajakoulutuksessa käsitellään kiusaamista ja minkälaisia valmiuksia se tarjoaa opiskelijoille, vai saavatko opiskelijat mahdollisia valmiuksia jostain muualta. Tutkimus toteutettiin sähköisellä kyselylomakkeella, johon vastasi yksitoista Tampereen yliopiston maisterivaiheen luokanopettajaopiskelijaa.

Tutkimuksen tulokset kertovat paljon luokanopettajakoulutuksen laadusta, ja tuloksia onkin mahdollista hyödyntää opetussuunnitelmatyössä.

Tutkimuksen luvussa kaksi esitellään tutkimuksen teoreettinen viitekehys, ja siinä perehdytään koulukiusaamiseen ilmiönä sekä kiusaamisen käsittelyyn Tampereen yliopiston luokanopettajakoulutuksessa opetussuunnitelman näkökulmasta. Luvussa kolme esitellään tutkimuksen tutkimuskysymykset ja aineiston hankinta- sekä analyysimenetelmät. Luvussa neljä esitetään tutkimuksen tulokset tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä. Luku viisi sisältää johtopäätökset tuloksiin liittyen, tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden pohdinnan sekä tulosten merkityksen ja jatkotutkimusideat.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Koulukiusaaminen

Olweuksen (1992) mukaan kiusaamisella tarkoitetaan sitä, että henkilö joutuu kokemaan toistuvasti tai pidempään yhden tai useamman muun henkilön negatiivisia tekoja. Negatiivisilla teoilla hän tarkoittaa sitä, että joku pyrkii tahallisesti tuottamaan toiselle henkilölle epämiellyttävän olon tai jopa vammoja. Ne voivat olla sanallisia tai fyysisiä, ja näin kiusaaminen saattaa ilmentyä monin eri tavoin. Kiusaaminen myös edellyttää Olweuksen (1992) mukaan voimasuhteiden tasapainottomuutta, eli sitä, että toisella henkilöllä, eli kiusaajalla, on tilanteessa enemmän valtaa, ja kiusatun on vaikea puolustautua tämän teoilta. Pörhölä ja Kinney (2010, s. 20–22) ovat kuitenkin hieman kritisoineet tähän määrittelyyn liittyvää kiusaamisen tahallisuutta siitä syystä, että lapsista puhuttaessa kiusaaminen ei heidän mielestään aina välttämättä ole tahallista, sillä lapsi ei täysin saata vielä ymmärtää tuottavansa toiselle harmia.

Kiusaamistilanteissa ei aina ole mukana vain kiusaaja ja kiusattu. Monesti paikalla on useita ihmisiä, joilla kaikilla voi olla eri rooleja. Pörhölä ja Kinney (2010, s. 28) ovat eritelleet kirjassaan näitä rooleja. Pääkiusaajalla on usein kiusaamistilanteessa apureita (assistants), jotka ovat mukana kiusaamisessa, mutta jotka eivät kuitenkaan varsinaisesti ole pääkiusaajia. Kiusaajan puolella on myös kiusaajan vahvistajia (reinforcers), jotka vahvistavat kiusaamista esimerkiksi nauramalla uhrille. Tilanteessa saattaa myös olla uhrin puolustajia, jotka pyrkivät keskeyttämään kiusaamistilanteen. Suurin osa tilanteessa olevista henkilöistä voidaan kuitenkin laskea ns. hiljaisiksi hyväksyjiksi (outsiders), joilla ei ole varsinaista roolia tilanteessa, vaan jotka vain katsovat vierestä.

Kiusaamista voi tapahtua missä tahansa yhteisössä, mihin ihminen kuuluu. Se on mahdollista esimerkiksi harrastuksissa ja myös työelämässä. Pörhölän ja Kinneyn (2010, s. 17) mukaan lasten tärkein yhteisö koostuu koulukavereista, ja tästä syystä erityisesti koulukiusaamisella on suuret vaikutukset lasten elämään.

Koulukiusaaminen saattaa Pörhölän ja Kinneyn (2010, s. 7) mukaan alkaa jopa jo 4–5-vuotiaana, ja Olweuksen (1992, s. 31) mukaan kerran kiusatulla oppilaalla on suuri todennäköisyys tulla kiusatuksi muunakin ajankohtana, joten koulukiusaaminen voi joskus jatkua jopa vuosikausia. Tästä syystä se onkin ilmiönä erittäin vakava, ja siihen puuttuminen todella tärkeää.

2.1.1 Koulukiusaamisen eri muodot

Olweus (1992) erottaa kiusaamisesta kaksi kategoriaa: suora kiusaaminen ja epäsuora kiusaaminen. Suora kiusaaminen tarkoittaa Olweuksen (1992, s. 15) mukaan avoimia hyökkäyksiä uhrin kimppuun, kun taas epäsuoraa kiusaamista on esimerkiksi ryhmän ulkopuolelle sulkeminen tai uhrin selän takana tapahtuva kiusaaminen. Näistä muodoista erityisesti jälkimmäinen saattaa joskus olla hankalaa huomata, mikä vaikeuttaa siihen puuttumista esimerkiksi koulussa. Nyström (2017, s. 20) puolestaan esittää, että kiusaaminen etenee usein tasoissa, ja alkaa verbaalisesta kiusaamisesta, josta se etenee fyysiseen uhkailuun, ja lopulta fyysiseen väkivaltaan.

Pörhölä ja Kinney (2010, s. 19) lisäävät Olweuksen jaotteluun myös sanallisen ja sanattoman kiusaamisen siten, että kiusaaminen voi olla esimerkiksi suoraa ja sanallista ilmentymällä niin, että kiusaaja haukkuu uhria suoraan, tai epäsuoraa ja sanallista selän takana puhumisen muodossa. Fyysinen kiusaaminen voi puolestaan olla suoraa fyysisen väkivallan muodossa, tai epäsuoraa esimerkiksi varastamisen tai omaisuuden rikkomisen kautta. Pörhölän ja Kinneyn (2010, s. 24) mukaan poikien ja tyttöjen välillä on suuria eroja kiusaamisen muodoissa. He huomasivat, että pojat sekä kiusaavat että tulevat kiusatuksi useimmin suoraa kiusaamista käyttäen esimerkiksi haukkumisen ja pilkkaamisen kautta, kun taas tyttöjen keskuudessa esiintyy enemmän epäsuoraa kiusaamista esimerkiksi selän takana puhumisen ja ulkopuolelle jättämisen muodossa. Poikien ja tyttöjen eroja tutkittaessa Pörhölä ja Kinney (2010, s. 23) huomasivat myös, että pojat kokevat ylipäänsä kiusaamista missä tahansa muodossa enemmän kuin tytöt, sekä kiusatun että kiusaajan rooleissa.

Olweus (1992, s. 36) tuo esille myös termin passiivinen kiusaaminen, jolla viittaa kiusaamistilanteissa ns. hiljaisiin hyväksyjiin, jotka eivät varsinaisesti osallistu kiusaamiseen, mutta jotka antavat tilanteen kuitenkin jatkua seuraamalla

vierestä. Myös tilanteen seuraaminen voidaan siis nähdä kiusaamisena, vaikka henkilö ei varsinaisesti osallistuisikaan aktiiviseen kiusaamiseen.

Nykypäivänä myös internetissä tapahtuva verkkokiusaaminen (cyberbullying) voitaisiin kenties nostaa erilliseksi kiusaamisen muodoksi. Verkkokiusaaminen toki sisältää usein verbaalista kiusaamista, mutta se eroaa Pörhölän ja Kinneyn (2010, s. 85–88) mukaan monella tavalla normaalista kiusaamisesta. Heidän mukaansa verkkokiusaaminen pystyy tavoittamaan useampia ihmisiä kuin tavallinen kiusaaminen, joten julkisen nolaamisen mahdollisuus kasvaa. Nettiin laitettut viestit ja kuvat myös säilyvät siellä kauan, joten niillä on mahdollisuus vaikuttaa ihmisen elämään vielä pitkänkin ajan päästä. Verkon mahdollistama anonyymius aiheuttaa sen, että kiusaaja voi jatkaa kiusaamista pidempään, kun hän tietää kiinnijäämisen mahdollisuuden olevan pieni. Anonyymiuden ansiosta muut myös lähtevät helpommin mukaan kiusaamiseen, kun puolestaan kasvokkain tapahtuvassa tilanteessa kynnyks tähän voisi olla liian suuri. Valta-asettelun epätasaisuus myös kasvaa netissä ollessa, sillä kiusattu ei pääse ilkeitä viestejä pakoon mihinkään, kun taas kiusaajan sosiaalinen status saattaa kasvaa, sillä hän viihdyttää muita kommentteillaan. Pörhölä ja Kinney (2010, s. 81) ovat huomanneet, että verkkokiusaamisella on samat seuraukset sekä kiusatulle että kiusaajalle, kuin tavallisellakin kiusaamisella. Baier ym. (2019, s. 2354) puolestaan huomasivat tutkimuksessaan, että verkkokiusaaminen on suurin nuorten henkiseen hyvinvointiin vaikuttava tekijä eri kiusaamismuotoja vertailtaessa. Verkkokiusaamisen siis voidaan ajatella olevan merkittävä osa kiusaamista, ja sen on huomattu olevan erityisen vahingollista henkisen hyvinvoinnin kannalta.

2.1.2 Koulukiusaamisen syyt

Syitä kiusaamiselle, ja kiusatuksi joutumiselle, voi olla useita. Useat tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että sekä kiusaajilla, että kiusatuilla, on usein yhteneväisiä piirteitä eri kiusaamistapauksissa.

Olweus (1992, s. 35) on todennut kiusaajien usein olevan aggressiivisia ja impulsiivisia myös muilla elämän osa-alueilla. Heillä ei yleensä ole empatiakykyä, mutta vastoin yleistä uskomusta kiusaajan huonosta itsetunnosta, on tutkimuksissa huomattu, että kiusaajilla on usein erittäin positiivinen kuva

itsestään ja hyvä itsetunto (Olweus, 1992, s. 35). Pörhölän ja Kinneyn (2010, s. 27) mukaan kiusaajilla on usein kova tarve olla huomion keskipisteenä, ja tehdä itsensä huomatuksi. Nyströmin (2017, s. 20) mukaan syynä kiusaamiselle voi olla myös kontrollin ja vallan hakeminen. Pörhölä ja Kinney (2010, s. 27) tuovat esiin sen, että kiusaajalla voi olla joko todella huonot kommunikaatiotaidot, tai toisaalta ne voivat olla todella hyvät, jolloin kiusaaja pystyy manipuloimaan uhriaan ja muita ympärillä olevia ihmisiä.

Lähes jokaisessa tutkimuksessa korostuu kiusaajan aggressiivinen käytös. Olweus (1992, s. 41) on eritellyt muutamia syitä, mistä lapsen aggressiivisuus voi johtua. Hänen mukaansa usein suurimpana syynä on vanhempien kasvatustavat. Erityisesti vanhemmat, joilla on negatiivinen perusasenne lastaan kohtaan, ja salliva asenne aggressiivisuutta kohtaan esimerkiksi fyysisiä rangaistuksia käyttämällä, saattavat kasvattaa aggressiivisuuteen taipuvaisia lapsia. Myös lapsen synnynnäisellä temperamentilla toki on vaikutusta asiaan, mutta Olweus (1992, s. 41) kuitenkin korostaa, että jokaiselle lapselle olisi kasvatuksessa tärkeää tarjota rakkautta ja rajoja, sillä ne eivät ruoki aggressiivisuutta, ja näin altista kiusaajaksi ryhtymistä.

Olweus (1992, s. 32) on huomannut, että kiusaajilta kiusaamisen syytä kysyttäessä he usein kertovat syyksi uhrin poikkeavan ulkonäön tai fyysisen heikkouden. Todellisuudessa kiusaamisen uhri voi kuitenkin näyttää miltä vain, joten ulkonäköä ei suoranaisesti voida liittää kiusaamisen syyksi. Ulkonäön ”syyttäminen” onkin enemmän vain kiusaajan omien tekojensa oikeuttamista (Olweus, 1992, s. 32–33). Uhreilla on kuitenkin huomattu olevan muutamia piirteitä, jotka saattavat altistaa kiusaamiselle. Uhrilla voi esimerkiksi joskus olla huonot kommunikaatiotaidot, ja hän jää siitä syystä ryhmän ulkopuolelle. Pörhölän ja Kinneyn (2010, s. 27) mukaan kiusaamisen uhri on usein joko passiivinen tai provokatiivinen. Passiivisuudella tarkoitetaan sitä, että uhri ei itse tee mitään aiheuttaakseen kiusaamisen, mutta hänen on hankala puolustautua, ja kenties siksi hän valikoituu kiusaamisen uhriksi. Provokatiivisuus puolestaan tarkoittaa sitä, että uhri itse jollain tavalla provosoi kiusaajia ja käyttäytyy aggressiivisesti, jolloin hän altistaa itsensä kiusaamiselle.

Kiusaamiselle saattaa Pörhölän ja Kinneyn (2010, s. 36) mukaan olla myös muita, ulkoisia syitä. Jossain paikassa, esimerkiksi tietyssä harrastusryhmässä, saattaa ilmapiiri kiusaamista kohtaan olla hyväksyvä, mikä edesauttaa

kiusaamisen alkamista. Myös pelko tulla itse kiusatuksi saattaa ajaa joitain mukaan kiusaamiseen, etenkin tilanteissa, joihin kuuluu monta ihmistä. Joskus uhri saatetaan myös nähdä yhteisenä vihollisena esimerkiksi kiusaajan onnistuneen manipuloinnin seurauksena, ja kiusaamiseen on helppo lähteä mukaan.

2.1.3 Koulukiusaamisen seuraukset

Koulukiusaamisella on huomattu olevan monenlaisia henkisiä, fyysisiä sekä akateemiseen suoriutumiseen liittyviä seurauksia, ja se voi vaikuttaa myös lapsen kehitykseen sekä ihmissuhteiden luomiseen (Pörhölä ja Kinney, 2010, s. 45). Näitä seurauksia voivat olla esimerkiksi mielenterveyden häiriöt kuten masennus, ahdistuneisuus tai syömishäiriöt, univaikeudet, koulumotivaation laskeminen ja koulun keskeyttäminen, yksinäisyys ja sosiaalisten tilanteiden välttely, luottamusongelmat sekä vaikeudet ylläpitää ihmissuhteita. Kiusaamisen jatkuessa useita vuosia seuraukset vain kasvavat ja pahenevat. Kiusaamisesta koituu seurauksia Pörhölän ja Kinneyn (2010, s.44) mukaan sekä kiusatuille että kiusaajille, ja suurimmat seuraukset ovat itse asiassa heillä, jotka ovat kokeneet molempia.

Kiusattujen kohdalla Pörhölä ja Kinney (2010, s. 40) huomasivat, että kaikilla eri kiusaamismuodoilla on yhtä suuret seuraukset. Baier ym. (2019, s. 2348) kuitenkin huomasivat, että kiusaamisen psykologiset vaikutukset ovat tytöillä suuremmat kuin pojilla. He myös huomasivat, että epäsuora ja erityisesti sanallinen kiusaaminen aiheuttavat enemmän masennusta kuin fyysinen ja suora kiusaaminen. Tutkimuksissa huomattiin myös, että tyttöjen keskuudessa esiintyy enemmän verbaalista kiusaamista kuin pojilla, joten tyttöjen suuremmat psykologiset seuraukset johtuvat luultavasti siitä (Baier ym., 2019, s. 2348).

Sekä Pörhölä ja Kinney (2010, s. 47) että Olweus (1992, s. 36) ovat huomanneet, että kiusaajilla on suurempi todennäköisyys joutua vaikeuksiin myös myöhemmin elämässään, kuin heillä, jotka eivät ole kiusanneet muita. He ajautuvat todennäköisesti ongelmiin esimerkiksi päihteiden tai rikollisuuden kanssa. Olweuksen (1992, s. 36) tutkimuksessa huomattiin, että entisillä kiusaajilla oli 24-vuotiaaksi mennessä neljä kertaa todennäköisemmin kolme tai useampia tuomioita rikollisuudesta, kuin heillä, jotka eivät olleet koulussa

kiusanneet muita. Myös kiusaajille kiusaamisesta siis saattaa aiheutua kauaskantoisia seurauksia, mistä syystä kiusaajien aggressiivisuuteen on tärkeää puuttua jo koulussa.

2.1.4 Kiusaamiseen puuttuminen

Koulukiusaamiselle on tehty monia eri interventio-ohjelmia monien eri tutkijoiden toimesta, ja useissa eri maissa (Pörhölä & Kinney, 2010, s. 38). Yksi tunnetuimmista on kenties Olweuksen (1992, s. 60–96) kehittämä ohjelma, jossa hyödynnetään monipuolisesti sekä koulutason, luokkatason että yksilötason toimenpiteitä. Koulutason toimenpiteisiin sisältyy esimerkiksi koulun kiusaamistilanteen selvitys, koulun viihtyisyyden kehittäminen, tilanteiden seuraaminen ja valvominen niin välitunneilla kuin päivystävän puhelimen avulla, sekä koulun henkilökunnan ja vanhempien yhteistyön vahvistaminen. Luokkatasolla toimenpiteitä ovat esimerkiksi selkeistä, yhteisistä säännöistä sopiminen, luokkakokousten järjestäminen ja yhteisen, positiivisen luokkatoiminnan lisääminen. Yksilötason toimenpiteisiin kuuluu muun muassa vakavat keskustelut ja muutenkin yhteistyön vahvistaminen kiusaajien, uhrien ja heidän vanhempiensa kanssa. Olweus (1992, s. 60) huomasi tutkiessaan interventio-ohjelmansa toimivuutta, että 87 % opettajista piti ohjelmaa hyvänä tai erittäin hyvänä, ja kouluista raportoitiin, että kiusaamisongelmat vähenivät seuraavan vuoden aikana vähintään 50 %, kun käytössä oli kyseinen interventio-ohjelma.

Yksittäiseen kiusaamistilanteeseen puuttumiseen on myös useita ohjeita, joista yksi on Nyströmin (2017) kehittämä, vaiheittain etenevä ratkaisumalli. Mallin mukaan tilanteen ratkaisu aloitetaan tilannearvion tekemisestä, eli tilanteen perinpohjaisesta selvittämisestä. Tämän jälkeen tilannetta ryhdytään analysoimaan, ja hankitaan lisää tietoa esimerkiksi kiusaajan motiiveista. Seuraavaksi mallin mukaan keskitytään kiusatuksi tulleen lapsen tai nuoren valmentamiseen, jolla tarkoitetaan sitä, että hänelle voidaan opettaa esimerkiksi sitä, miten alkavassa kiusaamistilanteessa voi reagoida sanattoman ja sanallisen viestinnän avulla, jotta tilanne rauhoittuisi. Häntä voidaan myös auttaa omien fyysisten ja psyykkisten reaktioiden ymmärtämisessä, jotta jatkossa vastaavanlaiset tilanteet eivät tuntuisi niin pelottavilta esimerkiksi stressireaktion

takia. Nyströmin (2017) ratkaisumallissa lopuksi tehdään vielä toimintasuunnitelma, jonka avulla tilanteita pyritään jatkossa välttämään.

Pörhölä ja Kinney (2010, s. 38) ovat analysoineet tarkemmin useita eri interventio-ohjelmia, ja he totesivat niiden sisältävän usein samanlaisia asioita. Yksi tärkeä osa ohjelmissa on Pörhölän ja Kinneyn (2010, s. 38) mukaan esimerkiksi kiusaamisesta puhuminen ja tietoisuuden lisääminen niin oppilaiden ja vanhempien, kuin opettajienkin keskuudessa, ja sen tekeminen selväksi, että kiusaaminen ei ole missään nimessä sallittua, vaan täysin koulun normien vastaista. Myös oppilaiden rohkaisu kiusaamistilanteista kertomiseen, ja sopimattoman käytöksen rankaisu sisältyvät useisiin ohjelmiin. Pörhölän ja Kinneyn (2010, s. 38) mukaan myös valvonta on eri ohjelmissa tärkeää kiusaamistilanteiden ehkäisyssä ja niihin puuttumisessa, ja esimerkiksi välituntivalvonnan merkitys korostuu muun muassa Olweuksen (1992, s. 30) tekstissä.

Kiusaamistilanteiden jälkipuinnissa nousee erityisesti esiin Pörhölän ja Kinneyn (2010, s. 38) mukaan keskustelu kaikkien osapuolten kanssa, sekä tilanteen seuraaminen, jotta kiusaaminen varmasti loppuisi. Pörhölä ja Kinney (2010, s. 39) kertovatkin näiden toimien olevan erittäin tehokkaita, mikäli koulussa on käytössä riittävästi kiusaamista ehkäiseviä keinoja, ja opettajien ja oppilaiden kouluttamista. Tämä on linjassa Olweuksen (1992, s. 60) huomioiden kanssa hänen interventio-ohjelmansa toimivuudesta, sillä tutkimuksen kouluissa oli käytössä kaikki hänen esittämänsä keinot.

Koulukiusaamiseen puuttumiseen liittyy olennaisesti sen ehkäisy, ja Pörhölä ja Kinney (2010, s. 42) esittävät siinä tärkeässä asemassa olevan kommunikaatiotaitojen opetus. Hyvillä kommunikaatiotaidoilla varustetut lapset todennäköisesti kokevat vähemmän väärinymmärryksiä, jotka puolestaan saattavat altistaa konflikteille. Pörhölän ja Kinneyn (2010, s. 42) mukaan erityisesti integraatiovaiheissa on erityisen tärkeää tarjota oppilaille mahdollisuus luoda hyviä suhteita vertaisiin.

2.1.5 Haasteet kiusaamiseen puuttumisessa

Koulukiusaamiseen puuttumisessa voi olla monia haasteita, jotka vaikeuttavat tehokasta ja välitöntä puuttumista. Koska kiusaamistilanteissa saattaa olla

mukana paljon henkilöitä eri rooleissa, voi Pörhölän ja Kinneyn (2010, s. 39) mukaan olla haastavaa tunnistaa tilanteesta oppilaat, jotka ovat kiusatun ja pääkiusaajan rooleissa. Tämä voi tuottaa haasteita etenkin epäsuorissa kiusaamistilanteissa, jolloin esimerkiksi kiusaajan tunnistaminen suuresta joukosta voi olla vaikeaa (Pörhölä & Kinney, 2010, s. 40).

Myös kiusaamistilanteiden vähättely ja niiden vakavuuden aliarviointi sekä opettajan että oppilaiden vanhempien puolelta voi vaikeuttaa kiusaamisen käsittelyä. Pörhölä ja Kinney (2010, s. 41) kertovat tutkimuksesta, jossa tutkittiin 352:ta vanhempaa muun muassa siihen liittyen, uskovatko he heidän lapsensa kiusaavan muita koulussa. Tutkimuksessa huomattiin, että yksikään siihen osallistuvista vanhemmista ei uskonut oman lapsensa olevan kiusaaja. Myös koulun henkilökunnan puolelta on huomattu, että erityisesti epäsuorien kiusaamistilanteiden vakavuuden arvioiminen voi olla haastavaa (Pörhölä & Kinney, 2010, s. 41). Nyströmin (2017, s. 10) mukaan kiusaamistilanteiden vakavuuden vähättely voi johtaa kiusaamisen kierteeseen. Tämä saattaa johtua esimerkiksi siitä, että kiusaaja kokee, ettei hänen teoillaan ole seurauksia, jolloin kiusaaminen pääsee pahenemaan (Nyström, 2017, s. 10).

Pörhölä ja Kinney (2010, s. 41) kertovat myös huomiosta, jonka mukaan koulun henkilökunnan tulisi olla erittäin sitoutunutta kiusaamisen estämiseen ja siihen puuttumiseen, jotta heidän toiminnallaan olisi merkitystä. Kiusaamiseen puuttuvien aikuisten tulisi myös omata erittäin hyvät kommunikaatio- ja neuvottelutaidot, jotta tilanteiden ratkaisu onnistuisi, ja kiusaamiseen pystyttäisiin kunnolla puuttumaan (Pörhölä & Kinney, 2010, s. 41). Tämä huomattiin tutkimuksesta, jossa selvisi, että vaikka opettajat kokivat puhuneensa oppilaidensa kanssa kiusaamisesta, oppilaista vain puolet koki, että heidän kanssaan on puhuttu tästä aiheesta (Pörhölä & Kinney, 2010, s. 41). Tässä siis korostuu tarve opettajien hyville keskustelu- ja tilanteenratkaisutaidoille, jotka ovat erityisen tärkeitä kiusaamistilanteiden selvittämisessä.

2.1.6 Opettajan rooli koulukiusaamiseen puuttumisessa

Olweus (1992) on tutkinut opettajan roolia kiusaamiseen puuttumisessa ja kiusaamistilanteiden käsittelyssä. Yhdessä tutkimuksessa hän huomasi, että 40 % ala-asteen oppilaista kertoivat, että opettaja oli yrittänyt kerran tai tuskin

koskaan saada luokalla tapahtuvaa kiusaamista loppumaan. Toisessa tutkimuksessa 65 % ala-asteella olevista kiusatuista oppilaista sanoivat, että opettaja ei ollut puhunut heidän kanssaan kiusaamisesta ollenkaan (Olweus, 1992, s. 24–25).

Opettajan voi joskus olla hankalaa puuttua kiusaamiseen. Nyströmin (2017, s. 24) mukaan kiusaaminen harvoin tapahtuu opettajan edessä, ja kiusattu ei aina välttämättä uskalla kertoa kiusaamisesta koston tai itsensä nolaamisen pelon takia. Kiusaaja myös saattaa usein kieltää tai oikeuttaa toimintansa jotenkin, mikä vaikeuttaa tilanteiden selvittämistä (Nyström, 2017, s. 24). Olweuksen (1992, s. 28) mukaan suuremmat luokkakoot eivät vaikuta kiusaamisen määrään koulussa. Tutkimusten tulokset eivät kuitenkaan kerro sitä, että opettajan saattaisi olla helpompi huomata kiusaaminen ja puuttua siihen, mikäli oppilaita olisi vähemmän. Olweus (1992, s. 30) korostaakin oppilaiden valvonnan, esimerkiksi hyvän välituntivalvonnan, tärkeyttä kiusaamistilanteisiin puuttumisessa.

Nyströmin (2017, s. 34–36) mukaan opettajalla on kiusaamistilanteiden jälkipuinnissa käytettävissä muutamia keinoja. Suoraan tilanteiden jälkeen on hyvä käyttää positiivista tai negatiivista vahvistamista. Negatiivinen vahvistaminen, eli epätoivotun toiminnan jälkeinen negatiivinen palaute ei kuitenkaan ole yhtä toimivaa kuin positiivinen vahvistaminen, eli toivotun toiminnan jälkeinen välitön positiivinen palaute (Nyström, 2017, s. 34). Sosiaalisia keinoja Nyström (2017, s. 36) kuvailee tärkeiksi kiusaamisen estämisessä ja siihen puuttumisessa. Opettajan tulee tehdä oppilaille selväksi, että kiusaamiselle on nollatoleranssi, ja tätä on noudatettava puuttumalla jokaiseen kiusaamistapaukseen. Kiusaamistapauksissa tulee ottaa aina yhteys oppilaan kotiin, ja kiusaaja on hyvä laittaa tekemään toimenpiteitä, jotka pakottavat hänet miettimään omaa toimintaansa. Nyströmin (2017) keinoissa korostuu siis johdonmukaisuus ja selkeys toiminnassa.

Opetushallituksen (2020, s. 39) ohjeissa kiusaamiseen puuttumiseen mainitaan tärkeimmiksi keinoiksi hyvä ennaltaehkäisy ja tilanteiden ennakointi. Ohjeissa korostuu koulun aikuisten taidot johtaa ja ohjata ryhmäänsä, luoda yhteisöllinen ja rauhallinen ympäristö ja ilmapiiri, sekä opettaa oppilaille tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Longobardi ym. (2021) huomasivatkin tutkimuksessaan,

että opettajan empaattinen ja kannustava asenne hänen oppilaitansa kohtaan vähensi luokan sisällä tapahtuvaa kiusaamista.

Sekä kiusaamisen ehkäisyssä että kiusaamistilanteiden jälkipuinnissa tärkeää on ryhmän myönteinen yhteistoiminta ja yhteenkuuluvuuden tunne (Opetushallitus, 2020, s. 39). Kiusaamiseen puuttumisen tulisi Opetushallituksen (2020, s. 39) mukaan alkaa varhaisesta havaitsemisesta, joka tapahtuu kannustamalla oppilaita ja huoltajia kertomaan huomaamastaan kiusaamisesta. Kiusaamistilannetta ryhdytään selvittämään keskustelun avulla, esimerkiksi kasvatuskeskusteluna. Selvittelyn jälkeen tilannetta jäädään seuraamaan, jotta kiusaaminen ei toistu. Tässä tärkeää on yhteistyö huoltajien kanssa, sekä seurantakeskustelut, jotta tilannetta seurataan konkreettisesti. Tärkeää kiusaamistilanteen jälkeen on myös katsoa, että kiusattu oppilas ei jää yksin ryhmän ulkopuolelle, vaan että hänelle tarjotaan tukea esimerkiksi vahvistamalla koko luokan vuorovaikutussuhteita. Kiusaamistilanteiden selvittelyn jälkeen opettajan tulee vielä täyttää tarvittavat asiakirjat esimerkiksi kasvatuskeskustelusta tai mahdollisista kurinpitokeinoista. Opetushallituksen (2020) ohjeistus kertoo siis tarkkaan opettajan roolista kiusaamiseen puuttumisessa, ja erilaisista toimista, joita opettajan tulee prosessin aikana tehdä.

2.2 Koulukiusaamisen käsittely luokanopettajaopinnoissa

Luokanopettajaopinnoissa koulukiusaamisen käsittely vaikuttaa jäävän melko vähäiseksi. Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiön (2018) teettämän kyselyn mukaan opettajaopiskelijat olivat sitä mieltä, että heikoimmat valmiudet koulutuksesta saa kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen, ensiaputaitoihin sekä oppilaitoksen turvallisuuteen liittyviin asioihin. Kiusaamisen ehkäisyä ja siihen puuttumista kuitenkin pidettiin tutkimuksessa (Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö, 2018) kaikista tärkeimpänä taitona työelämän kannalta, joten tulos on hieman huolestuttava.

Tampereen yliopiston nettisivuilta löytyvässä luokanopettajakoulutuksen opetussuunnitelmassa tai luokanopettajakoulutuksen pakollisissa kurssisisällöissä (lukuvuosi 2022–2023) ei löydy mainintaa kiusaamiseen puuttumisesta tai sen ehkäisystä. Koulutuksen sisällön kuvauksessa mainitaan ajankohtaisiin kysymyksiin tutustuminen, mutta kysymyksiä ei ole eritelty

tarkemmin. Laajentava harjoittelu -kurssin osaamistavoitteissa mainitaan, että opiskelija ”ymmärtää ja osaa eritellä opettajan työhön liittyviä oikeuksia, vastuita ja velvollisuuksia sekä eettisiä valintoja” (Tampereen yliopisto, 2023). Tämän lausahduksen voisi kevyesti liittää kiusaamiseen, sillä kiusaamiseen puuttuminen voidaan nähdä opettajan vastuuna ja velvollisuutena johtuen siitä, että laissa määrätään oppilaalle oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön (Opetushallitus, 2020). Luokanopettajakoulutuksen sisällön sekä Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiön kyselyn (2018) perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että kiusaamisen käsittely luokanopettajakoulutuksessa vaikuttaa melko vähäiseltä.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää Tampereen yliopiston luokanopettajaopiskelijoiden valmiuksia puuttua kiusaamiseen. Tutkimuksessa tutkitaan, millaisiksi luokanopettajaopiskelijat itse kokevat valmiutensa siihen. Tutkimuksessa selvitetään myös, onko nämä mahdolliset valmiudet saatu koulutuksesta, ja millä tavoin koulutuksessa käsitellään kiusaamiseen puuttumista. Tutkimuksessa haluttiin myös selvittää, että mikäli koulutus ei tarjoa riittäviä valmiuksia puuttua kiusaamiseen, kokevatko opiskelijat saaneensa näitä valmiuksia jostain muualta. Tutkimuksessa tutkimuskysymykset ovat:

1. Minkälaisia valmiuksia Tampereen yliopiston luokanopettajaopiskelijoilla on koulukiusaamiseen puuttumiseen?
2. Tarjoaako Tampereen yliopiston luokanopettajakoulutus valmiuksia kiusaamiseen puuttumiseen?
3. Saavatko opiskelijat valmiuksia puuttua kiusaamiseen jostain muualta kuin koulutuksesta?

3.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

Kuten Eskola ja Suoranta (1998, luku 1) kirjassaan kuvaavat, voi tutkimuksen jaottelu kvantitatiiviseen ja kvalitatiiviseen olla harhaanjohtavaa ja merkityksetöntä. Tärkeintä on tehdä tutkimusta, jolla on merkitys (Eskola & Suoranta, 1998, luku 1). Tämä tutkimus sisältääkin piirteitä sekä kvalitatiivisesta eli laadullisesta tutkimuksesta, että kvantitatiivisesta eli määrällisestä tutkimuksesta.

Laadullinen tutkimus voidaan yksinkertaisesti selittää aineiston muodon kuvauksena (Eskola & Suoranta, 1998, luku 1). Tutkimuksessa siis pyritään

tarkastelemaan aineiston laatua, ei numeraalista määrää. Eskolan ja Suorannan (1998, luku 1) esittämistä laadullisen tutkimuksen piirteistä esimerkiksi tutkittavien näkökulman korostuminen näkyy tässä tutkimuksessa, sillä tutkimuksen tärkeimpänä tavoitteena on selvittää, millaisia valmiuksia luokanopettajaopiskelijoilla on heidän omasta mielestään. Tutkimuksen kyselylomake sisälsi monia avoimia kysymyksiä, joihin vastauksiksi opiskelijat tuottivat itse tekstiä. Laadullisen tutkimuksen aineistoon kuuluukin se, että se on ilmiänsuhtaan tekstiä (Eskola & Suoranta, 1998, luku 1). Vaikka kyselylomake ei vaatinutkaan vastaajilta valtavan pitkiä ja laajoja kuvailuja aiheesta, vastaaja kuitenkin pyydettiin lomakkeella kertomaan näkemyksistään avoimesti, joten aineisto on pääosin laadullista.

Vaikka tämän tutkimuksen otos olikin pieni verrattuna määrällisiin tutkimuksiin yleensä, sisältyy siihen myös määrälliseen tutkimukseen yleisesti liitettäviä seikkoja. Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita ilmiön luonteen lisäksi myös sen laajuudesta. Määrällinen tutkimus on objektiivinen, ja se vastaa esimerkiksi kysymykseen ”kuinka paljon” (Vilka, 2007, luku 1). Tässä tutkimuksessa käytettiin kyselylomaketta, jonka jotkin, erityisesti strukturoidut, kysymykset ja niiden vastaukset, voidaan muuttaa numeraaliseen muotoon. Muutamissa kysymyksissä käytettiin hyödyksi likert-asteikkoa, mikä on yleisesti määrälliseen tutkimukseen liitettävä menetelmä (Vilka, 2007, luku 2.3). Esimerkiksi kiusaamisen käsittelyä luokanopettajakoulutuksen aikana selvitettiin tutkimuksessa strukturoidulla, likert-asteikkoa hyödyntävällä kysymyksellä, jonka vastaukset voidaan esittää numeraalisesti.

Vaikka tutkimuksessa yhdistelläänkin sekä laadullista että määrällistä tutkimusotetta, on tutkimuksen pääpaino kuitenkin kasvattaa laajaa ymmärrystä käsiteltävästä aiheesta. Tässä tutkimuksessa kyselylomakkeen erityyppisiä kysymyksiä ja eri menetelmiä käytetään tukemaan toisiaan ja lisäämään ymmärrystä aiheesta, mutta toisaalta myös selkeyttämään sitä esimerkiksi tuomalla tutkimukseen välillä määrällisiä elementtejä. Molempia menetelmiä käyttäen tutkimuksesta muodostuu selkeä kokonaisuus, jossa tutkittavaa aihetta päästään selvittämään monipuolisesti.

3.3 Aineiston kerääminen

Tutkimuksen aineisto kerättiin keväällä 2023 sähköisellä kyselylomakkeella. Sähköinen kyselylomake todettiin helpoimmaksi tavaksi tutkimuksen toteutukseen, sillä sen avulla vastaajia oli mahdollista saada riittävä määrä luotettavien vastausten saamiseen, ja toisaalta se mahdollisti myös strukturoitujen sekä avointen kysymysten yhteiskäytön, jolloin ilmiöstä saatiin riittävän laaja ja monipuolinen kuva. Sähköinen lomake myös vähensi vastausten keräämiseen kuluvaan aikaan esimerkiksi haastatteluun verrattuna. Kyselylomake jaettiin Tampereen yliopiston luokanopettajaopiskelijoiden *Telegram*-ryhmään, ja vastauksia pyydettiin maisterivaiheen opiskelijoilta, sillä koettiin, että opiskelijan tulee olla suorittanut jo ainakin kandidaattivaiheen opinnot, jotta hän osaa kertoa riittävän luotettavasti aiheen käsittelystä luokanopettajakoulutuksessa, sekä peilata omia valmiuksiaan tulevaan työelämään.

Kyselylomake sisälsi yhteensä yksitoista kysymystä (liite 1). Kyselylomakkeella kysymykset 3–5 selvittivät vastaajan valmiuksia puuttua kiusaamiseen, ja kysymykset 6 ja 7 liittyivät kiusaamisen käsittelyyn luokanopettajakoulutuksessa, ja sen kautta saatuihin valmiuksiin. Kysymykset 8–11 puolestaan selvittivät mahdollisia muualta saatuja valmiuksia puuttua kiusaamiseen. Kyselylomakkeeseen vastaaminen kesti keskimäärin 5 minuuttia ja 30 sekuntia. Vastauksia kyselyyn tuli yksitoista kappaletta. Heistä kahdeksan oli aloittanut maisteriopinnot vuonna 2022, ja kolme vuonna 2020.

3.4 Aineiston analyysi

Tässä tutkimuksessa aineiston analyysissä käytetään monenlaisia tapoja. Koska kyselylomake sisälsi sekä strukturoituja että avoimia kysymyksiä, on näitä analysoitu eri tavoin. Jokaisen tutkimuskysymyksen kohdalla vastauksia analysoidaan siis sekä laadullisesti että määrällisesti. Tutkimuksen tulokset kuitenkin esitetään pääosin laadullisin menetelmin, yhdistäen siihen pieniä elementtejä määrällisestä tutkimuksesta.

Laadullista aineistoa voidaan analysoida joko teorialähtöisesti, tai siten, että sitä ei ohjaa teoria (Tuomi & Sarajärvi, 2018, luku 4). Tuomi ja Sarajärvi (2018, luku 4.2) kertovat Eskolan esittämästä jaottelusta, jossa laadullisen tutkimuksen

analyysi voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen analyysiin. Tässä tutkimuksessa tuloksia analysoidaan aineistolähtöisesti, ja ne liitetään teoriaan ja aiempaan tutkimukseen vasta pohdintaosuudessa. Tuloksia analysoitaessa käytetään joitain laadulliseen tutkimukseen liittyviä metodeja, kuten aineiston pelkistämistä, ryhmittelyä ja kategorioiden luomista (Tuomi & Sarajärvi, 2018, luku 4.3).

Tutkimuksessa hyödynnetään myös määrällisen tutkimuksen menetelmiä tuomalla esiin sitä, kuinka moni vastaaja oli asiasta mitään mieltä. Esimerkiksi luokanopettajaopiskelijoiden valmiuksia selvittäessä tuodaan analyysissä esille, kuinka moni vastaajista kokee omaavansa hyvät valmiudet, ja kuinka moni puolestaan ei. Numeraalisen puolen esiintuonti koettiin analyysia tehtäessä tärkeäksi, sillä se antaa hyvää kokonaiskuvaa aiheesta, ja auttaa ymmärtämään tiettyjen teemojen merkitystä.

Tässä tutkimuksessa aineistoa analysoitiin hieman eri tavoin kysymyksestä riippuen. Lähtökohtaisesti jokaista tutkimuskysymystä selvitettiin kyselylomakkeella sekä strukturoiduin, että avoimin kysymyksin, joten on kenties luonnollista, että myös analyysissä tulee esiin sekä laadullisia että määrällisiä piirteitä. Näiden eri menetelmien koettiin tuovan tuloksiin selkeyttä sekä lisäävän laajempaa ymmärrystä aiheesta kokonaisuutena, ja myös konkretisoivan aiheen tärkeyttä ja vakavuutta.

4 TULOKSET

4.1 Luokanopettajaopiskelijoiden valmiudet kiusaamiseen puuttumiseen

Jokainen kyselylomakkeeseen vastanneista koki tietävänsä ehkä, mitä hänen tulisi tehdä, mikäli hän kohtaisi kiusaamista tulevassa työssään. Kukaan ei siis kokenut täysin tietävänsä mitä tekisi, mutta toisaalta kukaan vastaaja ei myöskään kokenut olevansa täysin tietämätön. Kiusaamistilanteeseen puuttumisessa heräävistä tunteista kysyttäessä voidaan vastauksissa mainitut tunteet jakaa viiteen kategoriaan. Näitä ovat epävarmuus, pelokkuus, turhautuneisuus, surullisuus ja toiveikkuus. Suurin näistä kategorioista oli epävarmuus, johon liittyvistä tunteista oli vastauksissa kahdeksan mainintaa. Toiseksi suurin kategoria oli pelokkuus, johon liittyi neljä mainintaa. Kaikkiin muihin kategorioihin voitiin liittää kaksi mainintaa. Huomioitavaa on siis, että positiivisista, toiveikkuuteen liittyvistä tunteista oli vastauksissa vain kaksi mainintaa, kahdessa vastauksessa. Loput yhdeksän vastausta sisälsivät mainintoja pelkästään negatiivisista tunteista. Koska etenkin epävarmuuden tunteet korostuivat vastauksissa, voidaan tästä päätellä, että luokanopettajaopiskelijat eivät pidä valmiuksiaan kovin hyvinä.

Kyselylomakkeella myös kysyttiin suoraan, millaisiksi opiskelijat kokevat omat valmiutensa kiusaamiseen puuttumiseen. Vastaajista seitsemän koki omaavansa heikot valmiudet, kun taas loput neljä kertoivat valmiuksien olevan kelvolliset. On huomioitavaa, että vaikka neljä vastaajaa mainitsi omaavansa kohtuulliset valmiudet, niistäkin kahdessa vastauksessa koettiin silti, että tilanteen tullen tarvittaisiin apua, ja että valmiuksia tulisi vielä kehittää, kuten tästäkin esimerkistä voidaan huomata:

”Osaan ratkaista tilanteet joten kuten, mutta koen, että valmiuksissani olisi myös paljon kehitettävää.”

Kahdessa muussa kelvolliset valmiudet omaavien vastauksissa puolestaan korostettiin omaa luonnetta ja tapaa reagoida asioihin, jotka tarjoavat melko hyvät valmiudet kiusaamistilanteisiin puuttumiseen. Hyvät valmiudet omaavat siis kokivat kuitenkin vielä tarvitsevansa apua ja kehitystä, tai sitten he kokivat valmiuksien johtuvan heidän omasta, luontaisesta tavastaan reagoida asioihin.

4.2 Yliopiston tarjoamat valmiudet

Kun vastaajilta kysyttiin strukturoidulla kysymyksellä luokanopettajakoulutuksen tarjoamista valmiuksista kiusaamiseen puuttumiseen, vastaukset jakautuivat kohtiin ”todella vähän”, johon vastauksia tuli viisi kappaletta, ja ”melko vähän”, jonka kuusi vastaajaa valitsi. Vastaajista kukaan ei vastannut, että aihetta olisi käsitelty ”melko paljon” tai ”todella paljon”.

Kiusaamisen käsittelystä luokanopettajakoulutuksessa kysyttiin myös avoimella kysymyksellä. Tähän kysymykseen vastauksia tuli yhdeksän kappaletta. Näistä vastauksista kolmessa kerrotaan, että aihetta on käsitelty harjoittelussa ohjaavan opettajan kanssa, kuten tästä vastauksesta voidaan huomata:

”Harjoittelussa tullut muutama keissi vastaan, mitä pohdittu ohjaavan opettajan kanssa yhdessä.”

Kolmessa vastauksessa mainitaan, että asiasta on ehkä puhuttu harjoittelussa. Lopuissa kolmessa vastauksessa puolestaan ei nimetä erikseen mitään opintojen osa-aluetta, mutta mainitaan, että asiaa on jotenkin sivuttu jossain vaiheessa. Kaikki vastaajat siis kokivat, että asiaa on jotenkin käsitelty opintojen aikana. Vaikka kaikissa vastauksissa mainitaankin, että asiaa olisi käsitelty, on samaan aikaan kuudessa vastauksessa kuitenkin myös maininta siitä, että aihetta ei olisi, ainakaan konkreettisesti, käsitelty opinnoissa. Tämä käy ilmi esimerkiksi tästä vastauksesta, jossa samaan aikaan kerrotaan, että kiusaamista ei ole käsitelty opinnoissa, mutta toisaalta myös todetaan, että sitä on ehkä käsitelty harjoittelussa:

”En muista saaneeni missään opintoihin liittyvässä. Ehkä harkassa?”

Vastauksista huokuu siis epävarmuus ja pohdinta siitä, onko asiaa käsitelty, ja niistä on huomattavissa, että mikäli aihetta on käsitelty, on se ollut melko vähäistä.

4.3 Muualta saadut valmiudet

Muualta kuin luokanopettajakoulutuksesta saaduista valmiuksista kysyttiin lomakkeella ensin sijaisuuksien kautta, sillä sijaisuuksien voisi olettaa olevan koulutuksen lisäksi suurin apu valmiuksien kehittämiseen. Vastaajista yhdeksän oli tehnyt luokanopettajan sijaisuuksia, ja jokainen heistä vastasi kysymykseen sijaisuuksien antamista valmiuksista kiusaamiseen puuttumiseen. Vastaajista neljä koki, että heidän tekemänsä sijaisuudet eivät ole antaneet heille lisävalmiuksia kiusaamiseen puuttumiseen. Syynä tälle mainittiin esimerkiksi se, että sijaisuuksia on tullut tehtyä vasta niin vähän, tai että niissä ei ole tullut vastaan kiusaamista. Vastaajista viisi puolestaan oli sitä mieltä, että sijaisuudet ovat antaneet lisävalmiuksia puuttua kiusaamiseen. Näissä vastauksissa korostui kokemuksen karttuminen ja tilanteiden harjoittelu käytännössä, kuten tästäkin vastauksesta voidaan huomata:

”Kyllä ne antavat lisävalmiuksia, sillä siinä altistuu niille tilanteille ja on sen vuoksi myös jatkossa paremmin valmistautunut.”

Suurin osa vastaajista siis oli sitä mieltä, että sijaisuudet ovat antaneet lisävalmiuksia puuttua kiusaamiseen.

Muualta saatuja valmiuksia selvitettiin lomakkeella myös kysymällä, kokeeko vastaaja saaneensa valmiuksia puuttua kiusaamiseen jostain muualta, kuin luokanopettajakoulutuksesta tai sijaisuuksista. Vastaajista viisi vastasi ”ei”, mutta kuusi vastasi ”kyllä”. Kaikki nämä kuusi vastaajaa vastasivat myös seuraavaan kysymykseen, jossa pyydettiin kertomaan tarkemmin, mitä kautta he ovat näitä valmiuksia saaneet. Vastaukset eroavat toisistaan huomattavasti, mutta ne voidaan jakaa omaan menneisyyteen tai omiin kiinnostuksenkohteisiin liittyviksi. Omaan menneisyyteen liittyvissä vastauksissa mainittiin aiemmat koulutukset, aiempi työskentely koulunkäynninohjaajana, oma koulutaipale, sekä

omat kiusaamiskokemukset peruskoulussa. Omiin kiinnostuksenkohteisiin liittyvät vastaukset puolestaan olivat eri somealustat, sekä aiheesta lukeminen.

5 POHDINTA

5.1 Johtopäätökset

Tutkimuksen tuloksista voidaan huomata, että keskimäärin luokanopettajaopiskelijat kokevat omaavansa melko heikot valmiudet kiusaamiseen puuttumiseen. Päälimmäisenä tuloksista paistaa se, että vastaajat eivät ole täysin varmoja, mitä kiusaamistilanteessa tulisi tehdä. Ajatus kiusaamistilanteeseen puuttumisesta herätti kaikissa vastaajissa negatiivisia tunteita, ja vain kahdessa vastauksessa tuli esiin myös toiveikkuus tilanteen selvittämisestä. Opetushallitus (2020) korostaa kiusaamiseen puuttumisessa tilanteiden varhaista havaitsemista. Tämä voi olla haastavaa, jos mahdollinen kiusaamistilanteeseen puuttuminen aiheuttaa opettajassa pelkoa tai ahdistusta. Vaikka tämä varmasti on asia, johon saa lisää itsevarmuutta kokemuksen kautta työvuosien karttuessa, olisi kuitenkin jo uran alkuvaiheessa tärkeää puuttua kiusaamiseen Opetushallituksen (2020) esittämillä tavoilla.

Tuloksista voidaan päätellä, että kiusaamisen käsittely luokanopettajakoulutuksessa on melko vähäistä. Sama tulos huomattiin myös Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiön (2018) tutkimuksessa. Vaikka osa vastaajista koki aiheita käsitelleen harjoittelussa, niin suurin osa esitti aiheeseen liittyen vastauksissaan epävarmuutta siitä, onko aiheita käsitelty ollenkaan. Näyttäisi siis siltä, että kiusaamisen käsittely harjoittelussa riippuu täysin harjoitteluluokasta ja ohjaavasta opettajasta. Luokanopettajakoulutuksen opetussuunnitelmassa (Tampereen yliopisto) ei nimittäin mainita suoraan kiusaamista, joten on syytä olettaa, että aiheen käsittely ei ole taattua, vaan olosuhteista riippuvaista. Tämä aiheuttaa opiskelijoiden kesken epätasa-arvoa, sillä koulutus ei silloin ole sama kaikille, ja niinkin tärkeä asia kuin kiusaamiseen puuttuminen saattaa jäädä joidenkin opiskelijoiden kohdalla kokonaan käsittelemättä.

Kysymyksiä kiusaamisen käsittelystä luokanopettajakoulutuksessa herätti myös vastauksista huokuva epävarmuus. Vaikka harjoittelu mainittiinkin useassa vastauksessa, oli niistä huomattavissa myös epäileväisyyttä siitä, onko aihetta käsitelty. Useassa vastauksessa myös samalla mainittiin, että aihetta ei olisi käsitelty ollenkaan. Vastauksista herääkin ajatus, että muistetaanko aihetta oikeasti käsitelleen harjoittelussa, vai arvellaanko vastauksissa vain näin esimerkiksi harjoitteluiden luonteen takia, tai siitä syystä, että aihetta on hankala yhdistää mihinkään muihin kursseihin tai opintokokonaisuuksiin.

Muualta saaduista valmiuksista kysyttäessä vastauksissa nousi esiin vastaajan oma historia ja omat kiinnostuksenkohteet. Pörhölä ja Kinney (2010, s. 41) ovatkin esittäneet, että tehokas kiusaamiseen puuttuminen vaatii koulun henkilökunnalta vahvaa sitoutumista ja omaa kiinnostuneisuutta estää kiusaaminen. Tässäkin tutkimuksessa tuli ilmi, että oman historian, esimerkiksi kiusaamisen kohteeksi joutumisen, koettiin lisäävän omia valmiuksia siihen puuttumiseen.

Huomionarvoista on myös, että omien valmiuksien tasosta kysyttäessä osa vastaajista, jotka kokivat omaavansa kelvolliset valmiudet, kokivat niiden johtuvat omista henkilökohtaisista ominaisuuksistaan ja luonteestaan. Mikäli opiskelijan tulee luottaa pelkästään omaan luonteeseensa kiusaamisen käsittelyssä, vahvistaa se käsitystä siitä, että aihetta ei käsitellä koulutuksessa tarpeeksi. Luokanopettajakoulutukseen kuitenkin varmasti päätyy monenlaisia ihmisiä, joista kaikki eivät ole luonteeltaan rohkeita ja sanavalmiita. Kiusaamiseen puuttumiseen liittyviä valmiuksia ei siis voida olettaa löytyvän kaikilta valmiiksi, vaan aihetta tulisi käsitellä koulutuksessa tarpeeksi, jotta kaikki opiskelijat, myös hieman ujommat tai hiljaisemmat, saavat kokemuksen, että he pystyvät tarpeen vaatiessa puuttua kiusaamiseen ja selvittää tilanteen.

5.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

5.2.1 Tutkimuksen eettisyys

Tätä tutkimusta tehdessä noudatettiin hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkimus toteutettiin asianmukaisin ja eettisin menetelmin, ja se tehtiin rehellisesti ja

huolellisesti, kuten hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu (Vilkkä, 2021, luku 2). Tässä tutkimuksessa, hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla, on osoitettu lähdeviittein muiden tutkijoiden ajatukset ja löydökset, mutta tutkimuksessa on samalla tuotettu uutta, hyödyllistä tietoa (Vilkkä, 2021, luku 2).

Hyvä tieteellinen käytäntö edellyttää, että tutkimusta tehdessä käytetään tiedeyhteisön hyväksymiä, eettisiä tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmiä (Vilkkä, 2021, luku 2). Tässä tutkimuksessa aineistonkeruutapana oli sähköinen kyselylomake, johon tutkittavat vastasivat vapaaehtoisesti. Tutkittavat saivat jo ennen lomakkeeseen vastaamista haltuunsa tiedotteen tutkimuksen tarkoituksesta sekä tietosuojailmoituksen. Heti ensimmäisenä tutkimuslomakkeella kysyttiin vastaajan suostumusta osallistua tutkimukseen, joten vastausten tarkoitus oli todella läpinäkyvää ja selkeää tutkittaville jo ennen vastaamista. Tutkittavat saivat siis itse valita osallistuvansa vastauksillaan tutkimukseen, joten vastaajien itsemääräämisoikeutta on tutkimusta tehdessä kunnioitettu (Kuula, 2011).

Tutkittavien anonymiteetti säilyi hyvin koko tutkimusprosessin ajan. Kyselylomake jaettiin Telegram-viestisovelluksen ryhmään, jossa on yli 300 jäsentä, joten on mahdotonta sanoa, ketkä 11 heistä ovat vastanneet juuri tähän tutkimukseen. Tutkimuslomakkeella ei myöskään kysytty muita henkilötietoja kuin vastaajan maisteriopintojen aloitusvuosi, sekä onko hän tehnyt sijaisuuksia. Vastaajista ei siis jäänyt lomakkeella mitään tietoja, josta heidät olisi mahdollista tunnistaa tietyksi henkilöksi.

Vastaajien tietosuojaa tulee myös kunnioittaa hyvää tieteellistä käytäntöä noudatettaessa (Kuula, 2011). Tässä tutkimuksessa tutkittavien vastauksia säilytettiin Tampereen yliopiston pilvipalvelussa, jossa ne olivat suojattuna kaksivaiheisella tunnistautumisella. Vain tutkijalla oli pääsy kyselylomakkeen vastauksiin koko prosessin ajan. Tutkittavien vastaukset poistettiin heti tutkimuksen valmistuttua, joten tutkittavien tietosuojaa säilyi hyvin prosessin loppuun saakka.

5.2.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida monin eri tavoin ja käsittein. Tässä tutkimuksessa tuodaan esiin käsitteet reliabiliteetti ja validiteetti, jotka Tuomi ja

Sarajärvi (2018, luku 6.2) esittelevät. Reliabiliteetilla tarkoitetaan tulosten toistettavuutta, eli sitä, voitaisiinko samat tulokset saada toistamalla tutkimus. Validiteetilla puolestaan tarkoitetaan sitä, että tutkimusmenetelmällä on saatu tutkittua sitä, mitä oli tarkoituksena tutkia. Tässä osiossa pohditaan myös tutkimuksen tulosten yleistettävyyttä.

Tämän tutkimuksen reliabiliteettia arvioitaessa merkittävin tekijä on otoksen pienuus. On mahdollista, että eri otannalla tutkimuksen tulos olisi täysin erilainen, sillä kyselyyn vastaajia oli vain 11. Toisaalta, vaikka tutkimuksen otos olikin melko pieni, oli vastauksissa havaittavissa samankaltaisuuksia, joten vastaukset saattaisivat olla samansuuntaisia myös eri otoksella tai suuremmalla määrällä vastaajia. Toki voi myös olla mahdollista, että tähän tutkimukseen on sattunut vastaamaan juuri tietyllä tavalla ajattelevat ihmiset. Tämän lisäksi tässä tutkimuksessa tutkimuksen kohteena oli vain Tampereen yliopiston opiskelijoita, ja mikäli tutkimus toistettaisiin esimerkiksi jonkin muun yliopiston luokanopettajaopiskelijoille, voisi tulos muuttua kokonaan.

Tutkimusta voidaan pitää melko validina, sillä valitulla tutkimusmenetelmällä on saatu vastaukset haluttuihin tutkimuskysymyksiin. Kyselylomake sopi tähän tutkimukseen erittäin hyvin, sillä vaikka haastattelulla olisi ehkä saatu vielä syvempi kuva ilmiöstä, mahdollisesti sähköinen kyselylomake hieman suuremman otannan sekä sen, että vastaajat saivat rauhassa miettiä vastauksiaan, ja muotoilla ne oikeaan muotoon. Toki vastausten pohtimista voidaan pitää myös hieman luotettavuutta laskevana asiana, sillä on huomioitava se, että vastaaja ei välttämättä olekaan sanonut kaikkea, mitä olisi haastattelussa ehkä tuonut esiin. On myös mahdollista, että osa vastaajista ei ole jaksanut kirjoittaa lomakkeelle kovin pitkästi, ja tästä syystä vastauksista on saattanut jäädä pois jotain, mikä olisi tulosten kannalta voinut olla oleellista.

Tutkimuksen tuloksia voidaan yleistää joissain määrin. Voidaan olettaa, että tulos on yleistettävissä Tampereen yliopiston luokanopettajakoulutuksen suhteen, sillä tulokset ovat linjassa luokanopettajakoulutuksen opetussuunnitelman (Tampereen yliopisto) kanssa. Vastauksissa myös oli havaittavissa sen verran samankaltaisuutta, että on mahdollista, ettei eri otos tai suurempi otanta olisi muuttanut tuloksia merkittävästi. Tulokset tukevat myös Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiön (2018) tuloksia, joten tuloksia voidaan mahdollisesti yleistää koko Suomen laajuisesti. Varmuudella tulosta ei

kuitenkaan voida yleistää jokaiseen Suomen yliopistoon, sillä Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiönkään (2018) tutkimuksessa ei selviä vastaajien yliopistoja tai sitä, onko kiusaamisen käsittely kenties jossain tietyssä yliopistossa todella hyvällä tolalla. Suomen laajuisesti ei siis voida yleistää, että luokanopettajaopiskelijoilla olisi heikot valmiudet puuttua kiusaamiseen. Yleistystä voidaan kuitenkin hieman varovasti tehdä Tampereen yliopiston suhteen, ottaen kuitenkin huomioon, että tutkimuksen otos oli todella pieni, ja on mahdollista, että tähän tutkimukseen on päätynyt vastaamaan tietynlaisia ihmisiä, ja eri otoksella vastaukset saattaisivat olla täysin erilaisia.

5.3 Tulosten merkitys ja jatkotutkimusaiheet

Tässä tutkimuksessa saaduilla tuloksilla on suuri merkitys luokanopettajakoulutukselle. Koska tutkimuksessa huomattiin, että Tampereen yliopiston luokanopettajaopiskelijoilla on keskimäärin heikot valmiudet puuttua kiusaamiseen, ja aiheen käsittelyn todettiin olevan vähäistä koulutuksessa, tulisi nämä seikat ottaa huomioon opetussuunnitelmatyössä. Osa vastaajista koki, että aihetta on käsitelty harjoittelussa, mutta koska sitä ei mainita opetussuunnitelmassa (Tampereen yliopisto), ei sitä voida olettaa käsiteltävän varmasti. Tampereen yliopiston opetussuunnitelma uudistuu kolmen vuoden välein, ja ensi syksynä aloitetaan uuden opetussuunnitelman suunnittelu. Tämän tutkimuksen tulokset tulisikin ottaa huomioon luokanopettajakoulutusta suunniteltaessa ja koulutuksen kurssisisältöihin olisi tärkeää tehdä tarpeellisia muutoksia kiusaamisen käsittelyyn liittyen, jotta koulutus tarjoaisi jatkossa opiskelijoille paremmat valmiudet puuttua kiusaamiseen. Esimerkiksi perehtyminen Opetushallituksen (2020) *Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa* -teokseen voisi olla hyvä liittää osaksi koulutusta, jolloin jokainen opiskelija saisi konkreettisia ohjeita kiusaamistilanteissa toimimiseen.

Jatkossa aihetta olisi kiinnostavaa tutkia tekemällä vertailua eri yliopistojen välillä. Tämä tutkimus avaa Tampereen yliopiston opiskelijoiden näkökulmaa, ja olisikin mielenkiintoista selvittää, onko tilanne samanlainen muissa yliopistoissa, vai onko Suomessa kenties joku toinen yliopisto ja luokanopettajakoulutus, jossa kiusaamista käsitellään paljon enemmän, ja jossa opiskelijat kokevat omaavansa hyvät valmiudet siihen puuttumiseen.

Tässä tutkimuksessa kaikilla vastaajilla oli vielä luokanopettajaopinnot kesken, ja suurin osa oli vasta viime vuonna aloittanut maisteriopinnot. Aihetta voisikin siis vielä tutkia vastavalmistuneiden tai juuri työelämässä aloittaneiden luokanopettajien näkökulmasta, sillä heillä on yliopiston koulutus kokonaan takana, ja näin heidän vastauksensa voisivat antaa vielä paremman kuvan aiheen käsittelystä koulutuksen aikana. Voisi esimerkiksi olla mielenkiintoista vertailla juuri valmistuneita opettajia, jotka eivät vielä ole siirtyneet työelämään, ja heitä, jotka ovat opettaneet vuoden. Tällaisella tutkimuksella olisi myös mahdollista selvittää, miten suuri merkitys kokemuksella on kiusaamiseen puuttumisessa.

LÄHTEET

- Baier, D., Jun, S. H., Kliem, S., & Bergmann, M. C. (2019). Consequences of Bullying on Adolescents' Mental Health in Germany: Comparing Face-to-Face Bullying and Cyberbullying. *Journal of Child and Family Studies*, 28(9), 2347–2357. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1181-6>
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Kuula, A. (2011). *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino.
- Longobardi, C., Ferrigno, S., Gullotta, G., Jungert, T., Thornberg, R., Marengo, D. (2022). The links between students' relationships with teachers, likeability among peers, and bullying victimization: the intervening role of teacher responsiveness. *European Journal of Psychology of Education* 37, 489–506. <https://doi.org/10.1007/s10212-021-00535-3>
- Nyström, T. (2017). *Käsikirja: Stoppi koulukiusaamiselle – havaitsemisesta tulokselliseen toimintaan*. Tommi Nyström.
- Olweus, D. (1992). *Kiusaaminen koulussa*. Suom. M. Mäkelä. Otava.
- Opetushallitus. (2020). *Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa*. Oppaat ja käsikirjat 2020:3a.
- Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö. (2018). *SOOL ry:n opettajaopiskelijoiden työelämävalmiuskysely 2018*.
- Pörhölä M. & Kinney, T. A. (2010). *Bullying – Contexts, Consequences and Control*. Editorial Aresta.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2019). *Lasten ja nuorten hyvinvointi: Kouluterveyskysely 2019*.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi - Uudistettu laitos*. Tammi.
- Vilkka, H. (2021). *Tutki ja kehitä*. PS-kustannus.
- Vilkka, H. (2007). *Tutki ja mittaa: määrällisen tutkimuksen perusteet*. Tammi.

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake

1. Suostun siihen, että vastauksiani käytetään osana kandidaatintutkielmaa. *

Kyllä

2. Minä vuonna olet aloittanut maisteriopinnot?

2022

2021

2020

Aiemmin

3. Kuvittele, että aloitat luokanopettajana uudessa koulussa, ja huomaat, että luokallasi esiintyy kiusaamista. Tiedätkö, miten sinun tulisi lähteä ratkaisemaan tilannetta?

En tiedä yhtään

Tiedän ehkä

Tiedän varmasti

4. Olisiko tilanne mielestäsi helppo vai hankala? Minkälaisia tunteita sinulla heräisi?

5. Minkälaiset valmiudet koet omaavasi kiusaamiseen puuttumiseen?

6. Minkä verran valmiuksia kiusaamiseen puuttumiseen koet saaneesi luokanopettajakoulutuksesta?

- Todella vähän
- Melko vähän
- Melko paljon
- Todella paljon

7. Kerro hieman kiusaamisen käsittelystä luokanopettajakoulutuksessa: jos koet saaneesi siitä valmiuksia kiusaamiseen puuttumiseen, mitä kautta olet niitä saanut? (esim kurssi, kokonaisuus, tms.)

8. Oletko tehnyt luokanopettajan sijaisuuksia ?

- Kyllä
- En

9. Jos vastasit äskeiseen "kyllä": Koetko, että tekemäsi sijaisuudet ovat antaneet sinulle lisävalmiuksia kiusaamiseen puuttumiseen tulevaa työelämää ajatellen? Millä tavalla?

10. Koetko saaneesi valmiuksia kiusaamiseen puuttumiseen jostain muualta, kuin luokanopettajakoulutuksesta tai sijaisuuksista?

- Kyllä
- En

11. Jos vastasit äskeiseen "kyllä": Kerro tarkemmin, mitä kautta olet näitä valmiuksia saanut.